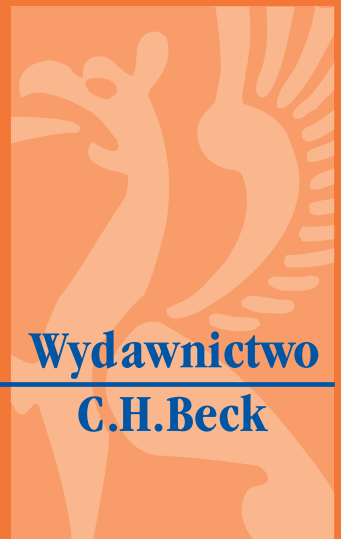

Skrypty Becka

Małgorzata Kuć

Kryminologia

3. wydanie

**Wydawnictwo
C.H.Beck**

SKRYPTY BECKA

Kryminologia

Polecamy w serii:

A. Kawalko, H. Witczak
ZOBOWIĄZANIA, wyd. 5

A. Grześkowiak, K. Wiak
PRAWO KARNE, wyd. 5

T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek
WSTĘP DO PRAWOZNAWSTWA, wyd. 9

P. Zapadka, A. Mikos-Sitek
PRAWO FINANSÓW PUBLICZNYCH, wyd. 3

B. Kuźniak, M. Marcinko
ORGANIZACJE MIĘDZYNARODOWE, wyd. 4

R. Golat
PRAWO AUTORSKIE I PRAWA POKREWNE, wyd. 8

www.ksiegarnia.beck.pl

Kryminologia

Małgorzata Kuć

3. wydanie
uaktualnione i zmienione

WYDAWNICTWO C.H.BECK
WARSZAWA 2015

Wydawca: Aneta Flisek

© **Wydawnictwo C.H.Beck 2015**

Wydawnictwo C.H.Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: TiM-Print, Warszawa
Druk i oprawa: Interdruk, Warszawa

ISBN 978-83-255-7875-6

ISBN 978-83-255-7876-3

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	IX
Wykaz wybranej literatury	XI
Przedmowa	XIII
Rozdział I. Zagadnienia wprowadzające	1
§ 1. Pojęcie i przedmiot badań kryminologii	1
§ 2. Zadania kryminologii	4
§ 3. Kryminologia a prawo karne	5
§ 4. Nauki pomocnicze kryminologii	6
Rozdział II. Teorie kryminologiczne	13
§ 5. Teorie biologiczne	13
I. Włoska szkoła pozytywna i teoria <i>Cesare Lombroso</i>	13
II. Badania genetycznych uwarunkowań przestępczości	17
§ 6. Teorie psychologiczne	19
I. Teoria psychoanalityczna <i>Zygmunta Freuda</i>	19
II. Teoria agresji <i>Konrada Lorenza</i>	20
III. Teoria frustracji – agresji <i>Johna Dollarda</i> i <i>Normana E. Millera</i>	20
IV. Teoria agresji <i>Ericha Fromma</i>	21
V. Psychopatia, charakteropatia i socjopatia	22
1. Psychopatia	22
2. Charakteropatia	26
3. Socjopatia	27
§ 7. Teorie socjologiczne	28
I. Teoria anomii <i>Roberta K. Mertona</i>	28
II. Teoria konfliktu kultur <i>Thorstena Sellina</i>	30
III. Teoria zróżnicowanych powiązań <i>Edwina H. Sutherlanda</i>	31
IV. Teorie podkultur	33
1. Pojęcie podkultury	33
2. Teoria <i>Frederica Trasher</i> a	33
3. Teoria <i>Alberta K. Cohena</i>	34
4. Teoria <i>Waltera B. Millera</i>	35
5. Teoria zróżnicowanych możliwości <i>Richarda A. Clowarda</i> i <i>Lloyda E. Ohlina</i>	37
6. Teoria „dryfu” <i>Davidy Matzy</i>	38

V. Teoria kontroli <i>Travisa Hirschiego</i>	41
VI. Teoria naznaczenia (stygmatyzacji) <i>Edwina Lemerta</i>	42
VII. Teoria uczenia się zachowań agresywnych <i>Alberta Bandury</i>	43
Rozdział III. Przestępczość	45
§ 8. Rozmiar przestępczości	45
§ 9. Statystyki przestępczości	46
§ 10. Struktura przestępczości	47
§ 11. Dynamika przestępczości	47
§ 12. Problem przestępczości nieujawnionej i „ciemnej liczby przestępstw”	47
§ 13. Obraz przestępczości w środkach masowego przekazu	48
Rozdział IV. Problematyka kryminogenezy	51
§ 14. Pojęcie czynnika kryminogenego i kryminogenezy	52
§ 15. Trudność badań kryminogenezy	56
§ 16. Znaczenie badań kryminogenezy	57
Rozdział V. Wybrane zagadnienia wiktymologii	59
§ 17. Definicja i przedmiot badań wiktymologii	59
§ 18. Zadania wiktymologii	63
§ 19. Pojęcie ofiary i typologie ofiar	64
§ 20. Rola ofiary w genezie przestępstwa	65
§ 21. Pojęcie i rodzaje wiktymizacji	66
§ 22. Strach przed przestępczością i poczucie bezpieczeństwa	68
I. Pojęcie strachu i lęku	68
II. Czynniki wpływające na poczucie bezpieczeństwa	69
Rozdział VI. Przestępczość z użyciem przemocy	73
§ 23. Definicja i rodzaje agresji	73
§ 24. Definicja przemocy	76
§ 25. Przemoc w rodzinie	77
§ 26. Przestępstwo z użyciem przemocy	84
§ 27. Rola środków masowego przekazu w kształtowaniu postaw przemocy	86
Rozdział VII. Przestępczość zorganizowana	87
§ 28. Pojęcie przestępczości zorganizowanej	87
§ 29. Cechy przestępczości zorganizowanej	89
§ 30. Obszary działania przestępczości zorganizowanej	90
§ 31. Zapobieganie przestępczości zorganizowanej	93
Rozdział VIII. Przestępczość gospodarcza	97
§ 32. Pojęcie przestępczości gospodarczej	97
§ 33. Typologia przestępstw gospodarczych	98
§ 34. Cechy przestępczości gospodarczej	99
Rozdział IX. Przestępczość nieletnich	103
§ 35. Pojęcie nieletniego	104
§ 36. Pojęcie demoralizacji	105

§ 37. Pojęcie socjalizacji i socjalizacji nieprawidłowej	105
§ 38. Pojęcie kontrsocjalizacji	106
§ 39. Rola rodziny w procesie socjalizacji i kontrsocjalizacji	106
I. Czynniki wpływające na socjalizacyjną bądź kontrsocjalizacyjną funkcję rodziny	106
II. Model rodziny a socjalizacja i kontrsocjalizacja	109
III. Rodzaje stylów wychowania	111
§ 40. Niedostosowanie społeczne jako forma patologii społecznej o potencjale kryminogennym	112
§ 41. Uwarunkowania przestępczości nieletnich	113
§ 42. Zapobieganie przestępczości nieletnich	118
Rozdział X. Przestępczość kobiet	123
§ 43. Przyczyny przestępczości kobiet	123
§ 44. Charakterystyka przestępczości kobiet	125
§ 45. Profilaktyka przestępczości kobiet	125
Rozdział XI. Narkotyki jako problem kryminologiczny	127
§ 46. Pojęcie środka odurzającego	127
§ 47. Rodzaje uzależnienia i zjawisko tolerancji	128
§ 48. Klasyfikacja środków odurzających	129
§ 49. Środki odurzające a przestępczość	130
§ 50. Przeciwdziałanie	132
Rozdział XII. Alkohol jako czynnik kryminogeny	135
§ 51. Działanie alkoholu na organizm człowieka	135
§ 52. Związek alkoholu z przestępczością	139
§ 53. Przeciwdziałanie	140
Rozdział XIII. Samobójstwo jako problem kryminologiczny	143
§ 54. Wprowadzenie w problematykę samobójstw	144
I. Definicja samobójstwa	144
II. Kierunki badania samobójstw	146
§ 55. Pakty samobójcze	148
§ 56. Prawnokarna problematyka samobójstw	149
§ 57. Przyczyny popełniania samobójstw	149
§ 58. Metody popełniania samobójstw	151
§ 59. Typologia samobójstw	152
§ 60. Zapobieganie samobójstwom	153
§ 61. Samobójstwa w zakładach karnych i aresztach śledczych	154
I. Specyfika zjawiska	154
II. Przyczyny	155
III. Profilaktyka	156
§ 62. Związek samobójstwa z zabójstwem	160
§ 63. Samobójstwo terrorystyczne	161

Rozdział XIV. Chuligaństwo stadionowe	169
§ 64. Definicja chuligaństwa stadionowego	170
§ 65. Przyczyny chuligańskich zachowań kibiców sportowych	170
§ 66. Przejawy chuligaństwa stadionowego	173
§ 67. Zapobieganie	179
Rozdział XV. Terroryzm	181
§ 68. Pojęcie terroryzmu	182
§ 69. Cechy terroryzmu	184
§ 70. Tzw. Państwo Islamskie jako skrajny przejaw działalności terrorystycznej	186
§ 71. Cele zamachów terrorystycznych	188
§ 72. Klasyfikacja terroryzmu	189
§ 73. Terroryzm w perspektywie konfliktu asymetrycznego	191
§ 74. Związek terroryzmu z przestępczością zorganizowaną	192
§ 75. Zwalczanie terroryzmu	193
Rozdział XVI. Zapobieganie przestępczości	203
§ 76. Pojęcie zapobiegania przestępczości	204
§ 77. Strategie działań zapobiegawczych	205
I. Pojęcie i cechy strategii destruktywnej i kreatywnej	205
II. Metody strategii destruktywnej i strategii kreatywnej	206
§ 78. Sformalizowana reakcja na przestępczość	209
I. Prewencja generalna i prewencja indywidualna	209
II. Pojęcie kryminalizacji i penalizacji	211
§ 79. Problem kary pozbawienia wolności	212
I. Przystosowanie się człowieka do środowiska więziennego	212
II. Psychiczne następstwa izolacji więziennej	215
III. Problem resocjalizacji	217
IV. Problem podkultury więziennej	218
1. Pojęcie podkultury więziennej	218
2. Koncepcje etiologiczne podkultury więziennej	218
3. Funkcje podkultury	219
4. Przejawy podkultury przestępczej	221
5. Przeciwdziałanie podkulturze w jednostkach penitencjarnych	222
§ 80. Udział społeczeństwa w zapobieganiu przestępczości	224
I. Udział społeczeństwa w resocjalizacji i readaptacji skazanych	224
II. Rola społeczności lokalnych w zapobieganiu przestępczości	227
Indeks rzeczowy	231

WYKAZ SKRÓTÓW

1. Akty normatywne

FundEmerytU	ustawa z 28.8.1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r. poz. 989 ze zm.)
KK	Kodeks karny
KKW	Kodeks karny wykonawczy
KPK	Kodeks postępowania karnego
Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze sprost. i zm.)
KSH	Kodeks spółek handlowych
NarkU	ustawa z 29.7.2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (tekst jedn. Dz.U. z 2012 r. poz. 124 ze zm.)
NielU	ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r. poz. 382 ze zm.)
ObligU	ustawa z 29.6.1995 r. o obligacjach (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r. poz. 730 ze sprost.)
OdziałPenitR	rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 14.8.2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r. poz. 1067)
PrBank	ustawa z 29.8.1997 r. – Prawo bankowe (tekst jedn. Dz.U. z 2015 r. poz. 128 ze zm.)
PrzemocRU	ustawa z 29.7.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tekst jedn. Dz.U. z 2015 r. poz. 1390)
RegPozbWolR	rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 25.8.2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. Nr 152, poz. 1493)
RegTymAR	rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 25.8.2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania (Dz.U. Nr 152, poz. 1494)
SłWięzU	ustawa z 9.4.2010 r. o Służbie Więziennej (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r. poz. 1415)
SystemOśwU	ustawa z 7.9.1991 r. o systemie oświaty (tekst jedn. Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 ze zm.)

UczPodR	rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 1.12.2003 r. w sprawie szczegółowego zakresu i trybu uczestnictwa podmiotów w wykonywaniu kar, środków karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych, a także społecznej kontroli nad ich wykonywaniem (Dz.U. Nr 211, poz. 2051)
WychTrzeźwU	ustawa z 26.10.1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tekst jedn. Dz.U. z 2015 r. poz. 1286)
ZNKU	ustawa z 16.4.1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (tekst jedn. Dz.U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1503 ze zm.)

2. Czasopisma

Arch. Krym	Archiwum Kryminologii
Pal.	Palestra
PiP	Państwo i Prawo
PPK	Problemy Prawa Karnego
PPKrym	Przegląd Penitencjarny i Kryminologiczny
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
PS	Przegląd Sądowy
PWP	Przegląd Więziennictwa Polskiego
SKKiP	Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne
SR	Socjologia Religii

3. Inne skróty

art.	artykuł
i in.	i inni
Nr	numer
red.	redakcja
s.	strona
t.	tom
tekst jedn.	tekst jednolity
z.	zeszyt
ze zm.	ze zmianami

WYKAZ WYBRANEJ LITERATURY

- Aktualne problemy prawa karnego, kryminologii i penitencjarystyki. Księga ofiarowana Profesorowi Stefanowi Lelentalowi w 45. roku pracy naukowej i dydaktycznej, red. *K. In-decki*, Łódź 2004
- E. Bienkowska*, Wiktymologia, Warszawa 2000
- J. Błachut, K. Krajewski, A. Gaberle*, Kryminologia, Gdańsk 1999
- K. Bulat* i in., Kryminologia. Repetytorium, Warszawa 2007
- L. Falandysz*, Wiktymologia, Warszawa 1979
- L. Falandysz*, W kręgu kryminologii radykalnej, Warszawa 1986
- A. Gaberle*, Nierozłączna triada. Przystępność. Przystępca. Społeczeństwo, Gdańsk 2003
- B. Hołyst*, Kryminalistyka, Warszawa 2004
- B. Hołyst*, Kryminologia, Warszawa 2007
- B. Hołyst*, Kryminologia na świecie, Warszawa 1979
- B. Hołyst*, Suicydologia, Warszawa 2012
- B. Hołyst*, Wiktymologia, Warszawa 2006
- Kryminologia i kara kryminalna. Wybrane zagadnienia, red. *A. Jaworska*, Kraków 2008
- M. Kuć*, Wiktymologia, Warszawa 2010
- M. Kuć*, Prawne podstawy resocjalizacji, Warszawa 2013
- M. Kuć*, Leksykon kryminologii, Warszawa 2015
- L. Lernell*, Zarys kryminologii ogólnej, Warszawa 1978
- J. Malec*, Przystępność – to ciekawe zjawisko. Kryminologia nieelitarna, Warszawa 2006
- L. Tyszkiewicz*, Kryminogeneza w ujęciu kryminologii humanistycznej, Katowice 1997
- L. Tyszkiewicz*, Kryminologia. Zarys systemu, Katowice 1986
- L. Tyszkiewicz*, Od naturalizmu do humanizmu w kryminologii, Katowice 1991
- J.W. Wójcik*, Kryminologia. Współczesne aspekty, Warszawa 2014

PRZEDMOWA

Skrypt **Kryminologia** adresowany jest przede wszystkim do studentów kierunków prawa, pedagogiki (w tym zwłaszcza o specjalności „resocjalizacja”), psychologii, socjologii, a także bezpieczeństwa. Może być również przydatny w systemie szkolenia służb mundurowych (w tym przede wszystkim Policji oraz Służby Więziennej), a także aplikantom sądowym, prokuratorskim, kuratorskim. W pewnym zakresie może również być pomocny w pracy służb socjalnych.

Ograniczone ramy opracowania pozwoliły na przedstawienie jedynie najważniejszych treści z zakresu omawianego przedmiotu, którego obszerna problematyka wymuszała konieczność dokonywania pewnych selekcji. Dotyczyły one w dużym stopniu rozważań wprowadzających, które odnoszą się do ustalenia definicji kryminologii, jej statusu w systemie nauk, określenia jej zadań, a także ram współpracy z innymi naukami wykorzystywanymi pomocniczo do realizacji przedmiotu badań. W opracowaniu zostało pominięte zagadnienie rozwoju kryminologii w płaszczyźnie historycznej, a także problematyka metodologii badań kryminologicznych. Ponadto, w dużym uproszczeniu przedstawiona została charakterystyka teorii kryminologicznych, których zakres oraz stopień opracowania w literaturze uzasadnia poświęcenie im zupełnie oddzielnej pozycji.

Kryterium wyboru treści podjętych w opracowaniu była przydatność dla podstawowego zapoznania z treścią i specyfiką przedmiotu, dająca niezbędne podstawy do samodzielnych poszukiwań celem uzupełnienia interesujących problemów na gruncie literatury kryminologicznej oraz literatury nauk pomocniczych. Z jednej strony, w opracowaniu znalazły się treści, które mają charakter zasadniczy w świetle tradycji naukowo-dydaktycznej w kryminologii, z drugiej natomiast takie, które są nowe lub aktualnie mają większe znaczenie dla nauki lub praktyki.

Skrypt wykorzystuje najczęściej proponowaną dla przekazu dydaktycznego systematykę wykładu, jedynie w niektórych przypadkach wykazując pewne odstępstwa.

Dydaktyczny charakter opracowania miał wpływ na decyzję o zasadności powtórzeń niektórych treści tak, aby ułatwić ich zrozumienie i przygotowanie studentów do egzaminu.

Trzecie wydanie Skryptu zostało zaktualizowane i uzupełnione – dodano dwa nowe rozdziały na temat chuligaństwa stadionowego i terroryzmu.

ROZDZIAŁ I

ZAGADNIENIA WPROWADZAJĄCE

Literatura uzupełniająca: *J. Bafia*, Wstęp do nauki o przestępcy, Wrocław 1984; *J. Błachut*, Problemy związane z pomiarem przestępczości, Warszawa 2007; *taż*, Czy „ciemna liczba przestępstw” istnieje?, Arch. Krym. 2007–2008, t. XXIX–XXX; *J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski*, Kryminologia, Gdańsk 1999; *A. Gaberle*, Nierozłączna triada. Przestępczość. Przestępca. Społeczeństwo, Gdańsk 2003; *T. Hanausek*, Kryminalistyka. Zarys wykładu, Kraków 1996; *B. Hołyst*, Kryminologia, Warszawa 2007; *tenże*, Kryminologia na świecie, Warszawa 1979; *J. Jasiński*, Kryminologia czy kryminologie? Refleksje nad warunkami i sposobami uprawiania kryminologii, Kościół i Prawo, t. 7, Lublin 1990; *A. Kossowska*, Refleksje na temat niektórych problemów współczesnej kryminologii. Zaproszenie do dyskusji, Arch. Krym. 2004, t. XXVI; *M. Kuć*, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2013; *M. Kuć*, Leksykon kryminologii, Warszawa 2015; *T. Marcinkowski*, Medycyna sądowa, Warszawa 1993; *A. Podgórecki*, Patologia życia społecznego, Warszawa 1969; Psychiatria. Podręcznik dla studentów medycyny, red. *A. Bilikiewicz*, Warszawa 1996; *A. S. Reber*, Słownik psychologii, Warszawa 2000; *J. Śliwowski*, Prawo i polityka penitencjarna, Warszawa 1982; *L. Tyszkiewicz*, Badania osobopoznawcze w prawie karnym i kryminologii, Warszawa 1975; *tenże*, O statusie kryminologii, jej kierunkach i perspektywach rozwoju, [w:] Problemy nauk penalnych. Prace ofiarowane Pani Profesor Oktawii Górniok, red. *L. Tyszkiewicz*, Katowice 1996.

§ 1. Pojęcie i przedmiot badań kryminologii

Z punktu widzenia podstawowych wyjaśnień o charakterze leksykalnym, **kryminologia** (z gr. *crimen* – przestępstwo, zbrodnia oraz *logos* – nauka) jest nauką o przestępstwie. Z punktu widzenia problematyki badawczej realizowanej w ramach tej nauki, kryminologia jest nauką społeczną, której przedmiotem badań jest¹:

- 1) przestępca,
- 2) przestępstwo,
- 3) przestępczość,

¹ *M. Kuć*, Leksykon kryminologii, Warszawa 2015, s. 69.

- 4) inne zjawiska z zakresu patologii społecznej (np. prostytutcja, alkoholizm, narkomania, samobójstwa),
- 5) ofiara przestępstwa,
- 6) przeciwdziałanie przestępczości i innym zjawiskom patologii społecznej.

Do najczęściej analizowanych w ramach kryminologii form patologii społecznej należą:

- a) alkoholizm,
- b) narkomania,
- c) samobójstwo,
- d) niedostosowanie społeczne dzieci i młodzieży,
- e) prostytutcja,
- f) bezdomność,
- g) bezrobocie.

A. Podgórecki podaje, że **patologia społeczna** jest „eklektycznym zbiorem problemów dotyczących rozmaitych typów **dewiacji społecznych** wraz z ich społecznymi determinantami i funkcjami. *Pathos* – to cierpienie, *logos* – to nauka. Nauka o cierpieniu społecznym jest zatem (...) uzależniona od tego, co wedle oceny subiektywnej lub wedle generalizacji rozmaitych ocen subiektywnych jest uznawane za negatywną kategorię zjawisk społecznych”¹.

Trudność z ustaleniem ścisłego katalogu zjawisk określaných mianem patologii społecznej wiąże się z trudnością ustalenia ścisłej **granicy pomiędzy normą i patologią społeczną**. Wynika to z naturalnej zmienności procesów społecznych (w płaszczyźnie przestrzennej i czasowej) i dokonywanych wobec nich ocen, pozwalających na zakwalifikowanie do kategorii normy bądź patologii społecznej. Określenie danego zjawiska mianem „patologicznego” będzie uzależnione od obowiązującego w danym czasie i miejscu zakresu normy społecznej. Wszystko to, co będzie wykazywało od niej odstępstwa, co będzie nieprawidłowością, aberracją – wejdzie w zakres patologii społecznej, który pozostaje w ścisłym związku ze społecznym systemem aksjologicznym i normatywnym.

Kryminologia jest nauką **interdyscyplinarną**, tj. taką, która **wykorzystuje dorobek badawczy innych nauk**, tak, aby wyjaśnienie interesujących ją zjawisk było **całościowe** i uwzględniało pełny zakres wiedzy z danej problematyki dla potrzeb znalezienia odpowiedzi na stawiane pytania. **Różnorodność zainteresowań** badawczych decyduje o szerokim wykorzystaniu dorobku innych nauk – stąd stosowane jest też określenie „nauka **multidyscyplinarna**”. Specyfiką badań kryminologicznych jest wieloaspektowość.

Kryminologia jest podstawową nauką pomocniczą prawa karnego, z którym, z uwagi na przedmiot badań, wykazuje liczne związki (szerzej na ten temat zob. rozdział I § 3).

Początek problematyki badawczej w kryminologii upatruje się w przesunięciu zainteresowań z samego czynu jakim jest przestępstwo na **osobę jego sprawcy**.

¹ A. Podgórecki, *Patologia życia społecznego*, Warszawa 1969, s. 9.

W trakcie rozwoju prawa karnego istotna okazała się **potrzeba poznania indywidualności sprawcy czynu przestępczego**, żeby prawidłowo zastosować wobec niego środki reakcji prawnokarnej. Zapoczątkowało to badania, które współcześnie określa się mianem kryminologicznych.

Przyjmuje się w literaturze, że po raz pierwszy terminu „kryminologia” użył francuski antropolog **Paul Topinard** w **1879 r.** Badania tych zjawisk, które współcześnie należą do zakresu kryminologicznych, były prowadzone już wcześniej w ramach **tw. antropologii kryminalnej** bądź **biologii kryminalnej**.

Spotkać można również w literaturze pewne **wątpliwości** na temat **statusu naukowego kryminologii** oraz **pozycji kryminologa** w płaszczyźnie zawodowej przynależności.

Wątpliwości tego pierwszego rodzaju rodzą się na tle potrzeby szerokiego wykorzystywania osiągnięć innych nauk do realizacji przedmiotu badań kryminologii oraz pewnej niesamodzielności metodologicznej. W tym zakresie podnoszone pytanie brzmi: czy kryminologia to oddzielna nauka, czy może zbiór fragmentów różnych nauk? Wydaje się jednak, że współcześnie należy rozstrzygnąć tę wątpliwość na korzyść odrębności naukowej kryminologii, nie odmawiając jej racji do wieloaspektowej analizy interesujących ją zjawisk z wykorzystaniem wyników badań i zaplecza metodologicznego innych dyscyplin naukowych.

Drugi problem wynika z tego, że badania naukowe z zakresu kryminologii są prowadzone przez osoby różnych kierunków i specjalności zawodowych (prawników, socjologów, psychologów), co powoduje, że brak jest pewnej jednolitości (spójności) spojrzenia badawczego. W tym zakresie wydaje się aktualna potrzeba rozwiązań na szczeblu edukacyjnym zmierzających do budowania jednolitych standardów kształcenia kryminologów dających podstawy czytelności specjalistycznej i deontologicznej prowadzonych badań naukowych.

Należy podkreślić, że brak jest jednoznaczności w zakresie ustalenia przedmiotu badań kryminologii. W literaturze spotkać można różne propozycje w tym zakresie¹.

Współcześnie, w związku z rozwojem wiktymologii (nauki o ofierze przestępstwa) pewnego wyjaśnienia wymaga np. zaliczenie do przedmiotu badań kryminologii problematyki ofiary (szerzej na ten temat zob. rozdział V).

Podstawowym przedmiotem badań kryminologii jest jednak niewątpliwie przestępca. Pytanie o to, kim on jest i czym różni się od nieprzestępcy, lub formułowane inaczej: dlaczego jedni ludzie popełniają przestępstwa a inni nie (określane mianem **pytania lombrozzańskiego**), historycznie najbardziej utrwalone jako nurt zainteresowań badawczych kryminologii, aktualnie również zajmuje znaczącą pozycję.

Określenie pytania pochodzi od nazwiska **C. Lombroso**² (1835–1909) – włoskiego psychiatry i antropologa, który podjął się wyjaśnienia przyczyn zachowania

¹ Por. *J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski*, Kryminologia, Gdańsk 1999, s. 17–23; *B. Hołyst*, Kryminologia, Warszawa 2007, s. 39–64; *L. Tyszkiewicz*, Od naturalizmu do humanizmu w kryminologii, Katowice 1991, s. 13, 111.

² *M. Kuć*, Leksykon kryminologii, Warszawa 2015, s. 77–78

przestępczego w świetle jego uwarunkowań biologicznych (szerzej na temat zob. rozdział II § 1).

Podkreśla się również w literaturze potrzebę badań w kryminologii, które mają odpowiedzieć na pytanie: **co decyduje o tym, że dany czyn uznany jest za przestępstwo?** Na tym gruncie pojawia się wymiar aksjologiczny w kryminologii. Z tego względu proponowany jest podział kryminologii na:

- 1) kryminologię aksjologiczną,
- 2) kryminologię behawioralną,
- 3) kryminologię wiktymologiczną,
- 4) kryminologię organizacyjną¹.

W świetle takiego podziału **kryminologia aksjologiczna** zajmuje się badaniem natury uwarunkowań zakazów karnych; **kryminologia behawioralna** obejmuje typową problematykę kryminologiczną odpowiadającą etiologii i fenomenologii kryminalnej; **kryminologia wiktymologiczna** obejmuje badania dotyczące ofiary; **kryminologia organizacyjna** natomiast obejmuje badania dotyczące funkcjonowania instytucji związanych ze stosowaniem prawa karnego².

W ramach kryminologii można wyróżnić następujące **działy**:

- 1) etiologia kryminalna,
- 2) fenomenologia kryminalna,
- 3) profilaktyka kryminalna³.

Etiologia kryminalna zajmuje się badaniem czynników przyczynowych przestępczości. Analiza przyczyn obejmuje także badania osobowości przestępcy i ma na celu wyciągnięcie wniosków dotyczących indywidualnych czynników determinujących zachowanie konkretnego sprawcy.

Fenomenologia (symptomatologia) kryminalna – to dział kryminologii, który zajmuje się formami objawowymi przestępczości, tj. dynamiką i strukturą przestępczości, geografiami kryminalną, sposobami popełniania przestępstw, niektórymi elementami organizacji świata przestępczego, np. organizacją struktur przestępczych, sposobami porozumiewania się sprawców przestępstw, używaniem pseudonimów.

Profilaktyka kryminalna – to dział kryminologii, który ma za zadanie opracowywać środki zapobiegania przestępczości.

§ 2. Zadania kryminologii

Zadania kryminologii można ująć (w ślad za określeniem przedmiotu jej badań) w sposób następujący:

- 1) poznanie **przyczyn** przestępstwa, przestępczości i innych zjawisk z zakresu patologii społecznej;

¹ L. Tyszkiewicz, *Od naturalizmu*, s. 111–113.

² Tamże.

³ Por. B. Hołyst, *Kryminologia*, s. 28–29.

- 2) dostarczenie narzędzi do **opisu** tych zjawisk (wskazanie, jakie są ich przejawy i jak można je zbadać);
- 3) poznanie **przestępcy**;
- 4) badanie procesów **kryminalizacji** i dekryminalizacji;
- 5) badanie **funkcjonowania** określonych dziedzin **wymiaru sprawiedliwości** różnych struktur formalnej i **nieformalnej kontroli społecznej**;
- 6) dostarczenie wiedzy o sposobach **zapobiegania przestępczości** i innych zjawisk z zakresu **patologii społecznej**¹.

Przestępstwo i przestępczość w świetle badań kryminologicznych **widziane są w możliwie szerokiej perspektywie, która wychodzi poza analizy prawnokarne.**

W polu zainteresowań znajduje się potrzeba ustalenia:

Czym jest przestępstwo jako forma zachowania dewiacyjnego?

Czym przestępstwo różni się od zachowań nieprzestępczych?

Czym jest przestępczość jako zjawisko społeczne?

Jakie są rozmiary przestępczości, jej nasilenie, dynamika i struktura?

Jakie są przyczyny przestępstw i przestępczości?

Zasadniczo chodzi o ustalenie bazy poznawczej, która ma być wykorzystywana do eliminowania tych zjawisk społecznie niepożądanych, które znajdują się w kręgu zainteresowań kryminologii. Najważniejsze miejsce zajmuje zapobieganie przestępczości.

§ 3. Kryminologia a prawo karne

Kryminologia jest nauką pomocniczą prawa karnego, co oznacza, że **wyniki badań kryminologicznych są wykorzystywane dla potrzeb prawa karnego.** Ten rodzaj związku wynika przede wszystkim ze wspólnych obszarów badawczych obu dyscyplin (w zakresie podstawowym jest to problematyka przestępstwa i przestępczości). Kryminologia ma dostarczać naukowych, empirycznych podstaw do działalności wymiaru sprawiedliwości.

Przydatność badań kryminologicznych dla prawa karnego widoczna jest przede wszystkim w następujących obszarach:

- 1) wykorzystywania badań dotyczących przestępcy w zakresie **indywidualizacji** wymiaru i wykonania kary, zwłaszcza dostosowywania środków i metod oddziaływań penitencjarnych tak, aby w możliwie szerokim aspekcie zrealizować cele wykonywania kary pozbawienia wolności;
- 2) wykorzystywania badań dotyczących przestępstw i przestępczości w płaszczyźnie **procesów kryminalizacji i dekryminalizacji** (badania kryminologiczne dostarczają argumentów dla potrzeb procesu legislacyjnego w zakresie ustawodawstwa karnego);
- 3) kształtowania **polityki kryminalnej**.

¹ Por. *J. Jasiński*, Kryminologia czy kryminologie? Refleksje nad warunkami i sposobami uprawiania kryminologii, *Kościół i Prawo*, t. 7, Lublin 1990, s. 221–222; *L. Tyszkiewicz*, *Od naturalizmu*, s. 13.

